

Щербан Г. В.

*старший викладач кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти
Мукачівський державний університет*

Щербан А. В.

*старший преподаватель кафедры педагогики дошкольного и начального образования
Мукачевский государственный университет*

Scherban G. V.

*Senior lecturer of preschool and primary education Department
Mukachevo State University*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УЯВИ ВЧИТЕЛЯ ПРО ОСОБИСТІТЬ УЧНЯ

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ВООБРАЖЕНИЯ УЧИТЕЛЯ О ЛИЧНОСТИ УЧЕНИКА

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF TEACHER'S UNDERSTANDING FORMATION OF PERSONALITY OF A SCHOOLCHILD

Анотація. У представленому дослідженні розглядаються психологічні особливості формування в учителів уяви про особистість учня. Представлено результати експерименту щодо рефлексії респондентами власної системи критеріїв оцінювання і сприймання іншої людини, її переосмислення і корекція на основі психолого-педагогічної теорії; оволодіння навичками пізнання партнерів по спілкуванню; уточнення своєї «імплицитної концепції особистості», через призму якої здійснюється оцінка інших людей та вибудовуються стосунки з ними.

Ключові слова: рефлексія, критерії оцінювання, сприйняття, імплицитна концепція особистості.

Аннотация. В представленном исследовании рассматриваются психологические особенности формирования у учителей представления о личности ученика. Представлены результаты эксперимента по рефлексии респондентами собственной системы критериев оценки и восприятия другого человека, его переосмысление и коррекция на основе психолого-педагогической теории; овладение навыками познания партнеров по общению; уточнения своей «имплицитной концепции личности», через призму которой осуществляется оценка других людей и выстраиваются отношения с ними.

Ключевые слова: рефлексия, критерии оценки, восприятия, имплицитно концепция личности.

Summary. Psychological features of formation of teachers understanding of a schoolchild's personality has been examined in the present study. The results of the experiment on respondents reflection of own system of evaluation criteria and the perception of another person, their rethinking and adjustment based on psychological and educational theory; mastery of skills cognition of partners in communication; clarifying of own «implicit concept of personality», in the light of which the other people are assessed and relationships with them are built.

Keywords: reflection, evaluation criteria, perception, implicit concept of personality.

Сьогодні, однією із пріоритетних проблем психології є дослідження умов і факторів формування особистісно зрілого і професійно компетентного педагога. Навчальні взаємовідносини є формою активності і вчителя і учня. Побудова продуктивних навчальних взаємовідносин є наслідком професіоналізму педагога. За результатами багатьох психологічних досліджень, лише незначна частина вчителів володіє достатнім рівнем розвитку таких професійно важли-

вих якостей, як постійна увага до особистості іншої людини, глибоке її розуміння, повага до неї у процесі спілкування [1, 2]. Причому потрібно зазначити, що саме вміння будувати продуктивні навчальні взаємовідносини — основа задоволеності вчителів своєю професією. У сучасній літературі можна знайти чимало робіт, присвячених вивченню професійної зрілості педагога. Однак, питання побудови продуктивних навчальних взаємовідносин між вчителем та учнем

розглядалося у наукових публікаціях фрагментарно. Таким чином, предмет дослідження — процес формування взаємин вчителя та учня. Мета — виокремити психологічні особливості формування уяви вчителя про особистість учня.

Визначальною проблемою спілкування у навчанні є проблема вивчення вчителем учнів. Це необхідна передумова творчої роботи вчителя, створення позитивних міжособових стосунків і, головне, успішного здійснення учбової діяльності.

Формування уявлень про учня опосередковане у вчителя певною концепцією особистості («імпліцитна концепція особистості»), яка детермінується сукупністю засвоєних ним відповідних наукових уявлень, вікових, соціальних, статевих, професійних та інших стереотипів, аналізом результатів власної практики взаємодії з учнями та іншими людьми тощо.

Аналіз зібраних даних показав, що в усіх досліджуваних випадках ми мали справу з наявністю у свідомості учителів моделі «ідеального учня» та його протилежності — «поганого учня». Цікаво, що когнітивна складність моделі «поганого учня» набагато вища, ніж моделі «ідеального учня». Середня кількість параметрів таких узагальнених моделей склала: модель «ідеального учня» — 9 параметрів; модель «поганого учня» — 21 параметр.

Доцільно підкреслити, що при аналізі складання моделей учнів, вчителі демонстрували труднощі при виділенні основних психологічних характеристик. Ряд респондентів взагалі обмежилися загальним недиференційованим враженням про учня (приміром, хороший — поганий, приємний — неприємний, вихований — невихований, та ін.). Все це вказує, що педагоги недостатньо володіють психологічними знаннями.

Аналіз результатів дослідження свідчить, що оціночні процеси, характерні для мислення і діяльності вчителя, структурно організовані на основі співвідношення «загальні категорії — емпіричні показники — ситуації прояву особистісних якостей». При цьому загальні критерії, які містять ряд більш конкретних, задають загальну спрямованість процесу оцінювання. Реальна ж оцінка тієї чи іншої якості конкретного учня здійснюється на основі емпіричних показників і конкретних ситуацій, в яких виявляється оцінювана якість. При цьому збір і аналіз інформації, як правило, здійснюєть-

ся за такими напрямками: стійкі якості особистості (для оцінки учня як особистості); рольові функції учня (для оцінки його як учасника певної діяльності); процесуальна оцінка (для оцінки учня як суб'єкта, що здійснює поточні процеси розв'язання конкретних задач).

Аналіз характеристик учнів, складених слухачами у довільній формі (результати індивідуальної та групової роботи слухачів, використання ділової гри «Характеристика»), дозволив зробити висновок, що критеріальна структура оцінювання особистості учня у молодих педагогів повністю ще не сформована. Проблема полягає в іншому: у свідомості початківців практично повністю відсутні емпіричні показники, які б зв'язували загальні психологічні категорії з конкретними ситуаціями прояву особистісних якостей учня. В результаті психологічні знання існують самі по собі, а оцінювання учня здійснюється у повному відриві від них.

Передусім відмітимо зростання когнітивної складності моделей пізнання іншої людини, а також психологічної глибини використовуваних оціночних шкал внаслідок участі молодих учителів у запропонованих видах роботи. Так, зросло число оціночних шкал виросло. Відмітимо, що слухачі навчилися давати достатньо диференційоване розкриття моральних, вольових, інтелектуальних якостей особистості учня та характеристику індивідуально-стильових особливостей.

Результатом занять стало прагнення учителів конкретизувати загальні критерії різного роду емпіричними показниками, а також прикладами прояву останніх в конкретних ситуаціях діяльності і спілкування. Іншими словами, у них формується описана вище система сприймання і оцінювання особистості учня, основана на співвідношенні «загальні критерії — емпіричні показники — конкретні ситуації прояву особистісних якостей».

Узагальнюючи сказане вище, відмітимо: наслідком проведеного дослідження стала рефлексія слухачами власної системи критеріїв оцінювання і сприймання іншої людини, її переосмислення і корекція на основі психолого-педагогічної теорії; оволодіння навичками пізнання партнерів по спілкуванню; нарешті, уточнення (точніше, деяка корекція у переважній більшості випадків) своєї «імпліцитної концепції особистості», через призму якої здійснюється оцінка інших людей та вибудовуються стосунки з ними.

Література

1. Чепелева Н.В. Психологическая герменевтика — наука о понимании / Н.В. Чепелева // Практична психологія та соціальна робота № 3, 2001. — С. 6–10.
2. Баженова Л.В. Мотивация профессионального самосовершенствования учителя (Программа личностно-ориентированного тренинга) / Л.В. Баженова // Практична психологія та соціальна робота. — 2002. — № 1. — С. 36–39.
3. Яценко Т.С. Проблема дослідження несвідомої сфери психіки суб'єкта. / Т.С. Яценко // Практична психологія та соціальна робота. — 2002. — № 7. — С. 10–16.